

МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

МАУП

**ЕКСПЕРТ:
ПАРАДИГМИ ЮРИДИЧНИХ НАУК
І ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ**

**EXPERT: PARADIGM OF LAW
AND PUBLIC ADMINISTRATION**

№ 2 (30), 2024

Видавничий дім
«Гельветика»
2024

Експерт: парадигми юридичних наук
і державного управління
Видається з 2018 року
Періодичність: 4 рази на рік
Друкується за рішенням Вченої ради
Міжрегіональної Академії управління персоналом
(протокол № 9 від 16.09.2024)
Видання є таким, що реферується в міжнародних
та вітчизняних наукометричних базах:
Index Copernicus, ResearchBib,
Turkish Education Index, Polish Scholarly Bibliography,
Google Scholar, "Україніка наукова", ESJI .
Відповідно до Наказу Міністерства освіти і науки України
від 28.12.2019 № 1643 (Додаток 4) журнал включено
до Переліку наукових фахових видань України
у категорії «Б».
Спеціальності: 081 – Право, 281 – Публічне управління
та адміністрування, 293 – Міжнародне право.
Статті у виданні перевірені на наявність плагіату
за допомогою програмного забезпечення
StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.
Відповідальність за зміст, достовірність фактів, цитат,
цифр несуть автори матеріалів. Редакція залишає за
собою право на незначне редагування і скорочення
(зі збереженням авторського стилю та головних
висновків). Редакція не завжди поділяє думки авторів
та не несе відповідальності за надану ними інформацію.
Матеріали подано в авторській редакції.
Передрук — тільки з дозволу редакції.
Адреса редакційної колегії:
ПрАТ "ВНЗ "Міжрегіональна Академія
управління персоналом"
вул. Фрометівська, 2, Київ, Україна, 03039
Офіційний сайт видання:
www.journals.maup.com.ua/index.php/expert

Expert: paradigm of law and public administration
Published from 2018
Pereodisity: 4 times a year
Published by the decision of Academic council of
Interregional Academy of Personnel Management
(Protocol № 9 from September 16, 2024)
Collection is included to the international
and domestic scientometrics databases Index
Copernicus International, ResearchBib, Turkish Education
Index, Polish Scholarly Bibliography, Google Scholar,
"Україніка наукова", ESJI .
According to the Order of the Ministry of Education
and Science of Ukraine (Annex 4), the journal is included
in the List of scientific professional publications of Ukraine,
which have been assigned the category «B».
Subject Areas: 081 – Law, 281 – Public management
and administration, 293 – International law.
The articles were checked for plagiarism
using the software StrikePlagiarism.com developed
by the Polish company Plagiat.pl.
The authors are responsible for the content,
accuracy of the facts, quotes, numbers. The editors reserves
the right for a little change and reduction
(with preservation of the author's style and main
conclusions). Editors can not share the world views of the
authors and are not responsible for the information provided.
Materials filed in the author's edition.
Reprinting — with the editorial's permission strictly.
Address of the editorial board:
Interregional Academy of Personnel Management
Str. Frometivska, 2, Kyiv, Ukraine, 03039
Official site:
www.journals.maup.com.ua/index.php/expert

Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління : збірник. № 2 (30), 2024. Київ : ПрАТ
"ВНЗ "Міжрегіональна Академія управління персоналом", 2024. 76 с.

Головний редактор

Щокін Ростислав Георгійович, доктор юридичних наук, професор, Президент Міжрегіональної Академії управління персоналом

Члени редакційної колегії:

Яблонська-Бонса Йоланта, професор, доктор юридичних наук, керівник кафедри теорії, філософії та історії права Академії Леона Козьмінського в Варшаві, головний редактор часопису «Критика права» (Республіка Польща)

Міхальський Томаш, доктор наук, доцент кафедри географії регіонального розвитку Гданського університету, Гданськ (Республіка Польща), tomasz.michalski@ug.edu.pl

Ніколас Шмітт, кандидат наук, старший науковий співробітник Інституту федералізму Університету Фрібургу (Швейцарія), Nicolas.schmitt@unifr.ch

Перцев Роман Валерійович, кандидат юридичних наук, відділ ідентифікації та криміналістики (DIFC) Поліція Ізраїлю, Єрусалим (Ізраїль)

Вечорек Лешик, доктор хабілітований, доцент, завідувач кафедри кримінального права, кримінології та криміналістики Факультету юридичних і суспільних наук Університету ім. Яна Кохановського в м. Кельц (Республіка Польща), wieczorekleszek@op.pl

Яскренія Єжи, професор, доктор хабілітований (Dr Hab), декан Факультету юридичних і суспільних наук Університету ім. Яна Кохановського в м. Кельце, завідувач кафедри конституційного, європейського і міжнародного публічного права, Віце-президент Правління Польського Товариства конституційного права, Спікер Товариства Польських парламентаріїв, член Правління Європейського Товариства колишніх парламентаріїв Ради Європи (FP-AP) в Парижі (Республіка Польща), jerzyl@hot.pl

Акімова Людмила Миколаївна, доктор наук з державного управління, професор, заслужений працівник освіти України, професор кафедри фінансів та економічної безпеки Національного університету водного господарства та природокористування, l_akimova@ukr.net

Якимчук Аліна Юрївна, доктор економічних наук, професор, професор кафедри державного управління, документознавства та інформаційної діяльності Національного університету водного господарства та природокористування, alinayakim@ukr.net

Заросило Володимир Олексійович, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності Навчально-наукового інституту права імені князя Володимира Великого Міжрегіональної Академії управління персоналом

Сопілко Ірина Миколаївна, доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України, декан юридичного факультету Національного Авіаційного Університету

Кисленко Дмитро Петрович, доктор педагогічних наук, кандидат юридичних наук, професор, провідний науковий співробітник, Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського

Хаджирарева Світлана Костянтинівна, доктор наук з державного управління, професор, заступник директора Української школи урядування

Рябцев Геннадій Леонідович, доктор наук з державного управління, професор, професор Києво-Могилянської школи врядування, головний науковий співробітник Національного інституту стратегічних досліджень

Яровой Тихон Сергійович, доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри міжнародних відносин та політичного консалтингу Інституту права та суспільних відносин Університету «Україна», tikhon_9563963@ukr.net

Барабаш Юрій Григорович, доктор юридичних наук, професор, проректор з навчальної роботи Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Скрипнюк Олександр Васильович, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, директор Інституту держави і права імені В. М. Корецького Національної академії наук України

Губанов Олег Олександрович, доктор юридичних наук, професор, доцент кафедри службового та медичного права, Навчально-науковий інститут права, Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Нестерович Володимир Федорович, доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри державно-правових дисциплін Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка, mail@lduvs.edu.ua

Тимошенко Юрій Петрович, кандидат юридичних наук, професор, заступник директора Навчально-наукового інституту права імені князя Володимира Великого Міжрегіональної Академії управління персоналом

Швець Катерина Павлівна, доктор наук з державного управління, кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри цивільно-правових дисциплін та міжнародного права Навчально-наукового інституту права імені князя Володимира Великого, проректор, Міжрегіональна Академія управління персоналом

Муравйов Кирило Володимирович, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри адміністративного, фінансового та банківського права Навчально-наукового інституту права імені князя Володимира Великого, Міжрегіональна Академія управління персоналом

Нестор Віталій Романович, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри теорії держави і права та конституційного права Навчально-наукового інституту права імені князя Володимира Великого, Міжрегіональна Академія управління персоналом

Амелін Олександр Юрійович, кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності Навчально-наукового інституту права імені князя Володимира Великого, Міжрегіональна Академія управління персоналом

Адам Адріан Останек, доктор наук, доктор хабілітований, професор Військового технологічного університету (Республіка Польща)

Мануель Давид Массено, доцент Політехнічного інституту Бежа (Португалія)

Агнешка Шпак, доктор хабілітований, професор кафедри міжнародної безпеки Інституту досліджень безпеки, Торунь (Республіка Польща), szpak@journals.maur.kiev.ua

Олександра Леткова, доктор права, доцент, юридичний факультет Університету Матея Бела, Банска Бистрица (Словаччина)

Мартін Белтран Сауседо, кандидат наук, професор, юридичний факультет Abogado Ponciano Arriaga Leija, Автономний університет Сан-Луїс-Потосі (Мексика)

Chief Editor

Shchokin Rostyslav Heorhiiovych, Doctor of Law, Professor, President of the Interregional Academy of Personnel Management

Members of the editorial board:

Jablonska-Bonsa Jolanta, Professor, Doctor of Law, Head of the Department of Theory, Philosophy and History of Law of Kozminski University, Editor-in-Chief of Critique of Law (Republic of Poland)

Tomasz Michalski, Doctor of Science, Associate Professor at the Department of Geography of Regional Development, University of Gdansk, Gdansk (Republic of Poland), *tomasz.michalski@ug.edu.pl*

Nicholas Schmitt, PhD, Senior Researcher at the Institute of Federalism, University of Friborg (Switzerland), *Nicolas.schmitt@unifr.ch*

Pertsev Roman Valeriiovych, PhD (Law), Division of Identification and Forensic Science (DIFC) of Israel Police, Jerusalem (Israel)

Vechorek Leshyk, Doctor Habilitated, Associate Professor, Head of the Department of Criminal Law, Criminology and Criminology, Faculty of Law and Social Sciences, Jan Kochanowski University of Kielce (Republic of Poland), *wieczorekleszek@op.pl*

Yaskrenia Jerzy, Professor, Doctor Habilitated (Dr. Hab.), Dean of the Faculty of Law and Social Sciences, Jan Kochanowski University of Kielce, Head of the Department of Constitutional, European and International Public Law, Vice-President of the Board of the Polish Society of Constitutional Law, Speaker of the Society of Polish Parliamentarians, Member of the Board of the European Society of Former Parliamentarians (FP-AP) in Paris (Republic of Poland), *jerzyj@hot.pl*

Akimova Lyudmyla Mykolayivna, Doctor of Science in Public Administration, Professor, Honored Education Worker of Ukraine, Professor at the Department of Financial and Economic Security of the National University of Water Management and Nature Resources Use (Ukraine)

Yakymchuk Alina Yuriivna, Doctor of Economics, Professor, Professor of the Department of Public Administration, Documentation and Information Activity of the National University of Water Management and Nature Resources Use, *alinayakim@ukr.net* (Ukraine)

Zaroslyo Volodymyr Oleksiyovych, Doctor of Law, Professor, Head of the Department of Law-Enforcement and Anti-Corruption Activities of the Educational-Scientific Institute of Law named after Volodymyr the Great, Interregional Academy of Personnel Management (Ukraine)

Sopilko Iryna Mykolayivna, Doctor of Law, Professor, Honored Lawyer of Ukraine, Dean of the Faculty of Law of the National Aviation University (Ukraine)

Kyslenko Dmytro Petrovych, Doctor of Pedagogy, PhD in Law, Professor, Leading Researcher, National Defence University of Ukraine (Ukraine)

Khadzhiradeva Svitlana Kostiantynivna, Doctor of Science in Public Administration, Professor, Deputy Director of the Ukrainian School of Government, Head of the Center for Evaluation of Candidates for Civil Service Positions (Ukraine)

Ryabtsev Hennadiy Leonidovych, Doctor of Science in Public Administration, Ph.D., Professor, Professor at Kyiv-Mohyla School of Government, Chief Researcher at the National Institute for Strategic Studies (Ukraine)

Yarovoy Tikhon Serhiiovych, Doctor of Sciences in Public Administration, Ph.D., Professor, Professor at the Department of International Relations and Political Consulting of the Institute of Law and Public Affairs, Open International University of Human Development "UKRAINE", *tikhon_9563963@ukr.net* (Ukraine)

Barabash Yurii Hryhorovych, Doctor of Law, Professor, Vice-Rector for Academic Affairs of Yaroslav Mudryi National Law University (Ukraine)

Skrypniuk Oleksandr Vasyliovych, Doctor of Law, Professor, Academician of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine, Honored Lawyer of Ukraine, Deputy Director of V.M. Koretsky Institute of State and Law of NAS of Ukraine (Ukraine)

Hubanov Oleh Oleksandrovych, Doctor of Law, Professor, Associate Professor at the Department of Service and Medical Law, Educational and Research Institute of Law, Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine)

Nesterovych Volodymyr Fedorovych, Doctor of Law, Associate Professor, Head of the Department of State and Law Disciplines of Luhansk State University of Internal Affairs named after E.O. Didorenko, *mail@lduvs.edu.ua* (Ukraine)

Tymoshenko Yuriy Petrovych, PhD in Law, Professor, Deputy Director of the Educational-Scientific Institute of Law named after Volodymyr the Great, Interregional Academy of Personnel Management (Ukraine)

Shvets Kateryna Pavlivna, Doctor of Sciences in Public Administration, PhD in Law, Associate Professor, Professor at the Department of Civil Law Disciplines and International Law of the Educational-Scientific Institute of Law named after Volodymyr the Great, Vice-Rector, Interregional Academy of Personnel Management (Ukraine)

Muraviov Kyrylo Volodymyrovych, Doctor of Law, Professor, Professor at the Department of Administrative, Financial and Banking Law of the Educational-Scientific Institute of Law named after Volodymyr the Great, Interregional Academy of Personnel Management (Ukraine)

Nestor Vitalii Romanovych, Doctor of Law, Professor, Professor at the Department of Theory of State and Law and Constitutional Law of the Educational-Scientific Institute of Law named after Volodymyr the Great, Interregional Academy of Personnel Management (Ukraine)

Amelin Oleksandr Yuriiovych, PhD in Law, Associate Professor, Professor at the Department of Law Enforcement and Anti-Corruption Activities of the Educational-Scientific Institute of Law named after Volodymyr the Great, Interregional Academy of Personnel Management (Ukraine)

Adam Adrian Ostanek, DSc, Dr. Hab., Professor at the Military University of Technology (Republic of Poland)

Manuel David Masseno, Associate Professor, Polytechnic Institute of Beja (Portugal)

Agnieszka Shpak, Dr. Hab., Professor at the Department of International Security, Institute of Security Studies, Torun (Republic of Poland), *sypak@journals.maup.kiev.ua*

Alexandra Letkova, JUDr., Associate Professor, Faculty of Law Matej Bel University, Banska Bystrica (Slovakia)

Martín Beltrán Saucedo, PhD, Full Professor, Faculty of Law Abogado Ponciano Arriaga Leija, Autonomous University of San Luis Potosí (Mexico)

Гудима М. М., Гудима-Підвербецька М. М.

Окреслення кола потенційних учасників
мирової угоди: цивільно-процесуальний ракурс6

Заросило В. О., Заросило В. В., Євчук Т. В.

Сучасний стан розвитку міжнародного
та національного права у зв'язку
з процесами глобалізації.....16

Іваницька Н. О.

Дослідження взаємозв'язку між правовою освітою
та формуванням правосвідомості громадян
в умовах сучасного суспільства.....23

**Кузьмічова-Кисленко Є. В., Котляренко О.,
Кисленко Д.**

Класифікація міжнародних збройних конфліктів
у практиці міжнародних судових установ.....29

Міляєва М. В.

Адміністративно-правове забезпечення
розбудови електронного врядування39

Орленко В. І.

Вплив воєнного стану на реалізацію основних
прав і свобод громадян: правовий аналіз.....46

Пархоменко С. А.

Посилення інституційної спроможності президента
України у сфері національної безпеки і оборони
у світлі зарубіжних моделей державного
управління національною безпекою.....52

Тимошенко Ю. П., Влад В. Ф., Вацюк В. О.

Значення криміналістичної одорології
та ольфакторних знань у досудовому
розслідуванні кримінальних правопорушень.....60

Яворська В. Г.

Визначення геноциду
в Міжнародному Кримінальному Праві
та Кримінальному Кодексі України.....66

Орленко Валентина Іванівна,

аспірантка Навчально-наукового інституту права імені князя Володимира Великого ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом», вул. Фроментівська, 2, Київ, 03039; valentinaorlenko60@ukr.net; <https://orcid.org/0009-0004-7243-1237>

ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА РЕАЛІЗАЦІЮ ОСНОВНИХ ПРАВ І СВОБОД ГРОМАДЯН: ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Анотація. У статті розглянуто вплив воєнного стану на реалізацію основних прав і свобод громадян в Україні. Воєнний стан, як надзвичайний правовий режим, вводиться з метою захисту національної безпеки та територіальної цілісності держави. Запровадження цього режиму передбачає обмеження певних прав і свобод громадян, що потребує ретельного правового аналізу для забезпечення їх правомірності та обґрунтованості. Проаналізовано законодавчі акти України, зокрема Конституцію України, закони «Про правовий режим воєнного стану» та «Про оборону України», а також міжнародні правові норми, такі як Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. У статті визначено, які права і свободи громадян можуть бути тимчасово обмежені під час воєнного стану, серед яких право на вільне пересування, право на вільний вибір праці та право на участь в управлінні державними справами. Також розглянуто можливість втручання в особисте життя громадян під час дії воєнного стану, що включає контроль засобів зв'язку, перевірку речей та документів. Наголошено на тому, що конституційні права і свободи людини та громадянина, передбачені статтею 64 Конституції України, не можуть бути обмежені навіть в умовах воєнного стану. Це включає право на життя, право на повагу до гідності, право на свободу та особисту недоторканність, а також права, пов'язані з рівністю громадян перед законом і захистом від дискримінації. Доведено, що для ефективного захисту прав і свобод громадян під час воєнного стану необхідно не лише закріплення відповідних норм у законодавстві, але й забезпечення діяльності органів, які здійснюють контроль за дотриманням цих норм. Зокрема, значну роль відіграє інститут Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, який контролює та гарантує захист прав і свобод громадян. Узагальнено, що в умовах війни для підтримання безпеки та функціонування держави деякі права можуть бути обмежені, проте ці обмеження повинні бути чітко регламентовані законом і не можуть порушувати основоположні права людини. Забезпечення балансу між національною безпекою та правами людини є ключовим завданням для держави під час дії воєнного стану. Таким чином, стаття підкреслює важливість комплексного підходу до захисту прав і свобод громадян в умовах надзвичайного правового режиму.

Ключові слова: держава, право, закон, воєнний стан, права громадян, обмеження прав, Конституція України, національна безпека, правовий режим, міжнародні правові норми, захист прав людини.

Orlenko Valentyna Ivanivna,

Postgraduate Student at the Educational-Scientific Institute of Law named after Volodymyr the Great of the Interregional Academy of Personnel Management, 2, Frometivska Str., Kyiv, 03039; valentinaorlenko60@ukr.net; <https://orcid.org/0009-0004-7243-1237>

THE IMPACT OF MARTIAL LAW ON THE REALIZATION OF BASIC RIGHTS AND FREEDOMS OF CITIZENS: A LEGAL ANALYSIS

Abstract. The article examines the impact of martial law on the realization of fundamental rights and freedoms of citizens in Ukraine. Martial law, as an extraordinary legal regime, is introduced to protect national security and the territorial integrity of the state. The introduction of this regime entails the restriction of certain rights and freedoms of citizens, which requires thorough legal analysis to ensure their legitimacy and justification. The article analyzes the legislative acts of Ukraine, including the Constitution of Ukraine, the laws «On the Legal Regime of Martial Law» and «On the Defense of Ukraine», as well as international legal norms such as the International Covenant on Civil and Political Rights. The article identifies which rights and freedoms of citizens may be temporarily restricted during martial law, including the right to free movement, the right to free choice of employment, and the right to participate in the management of state affairs.

It also considers the possibility of interference in the personal life of citizens during martial law, including the control of means of communication, and the inspection of personal belongings and documents. It is emphasized that the constitutional rights and freedoms of individuals, as stipulated in Article 64 of the Constitution of Ukraine, cannot be restricted even under martial law. This includes the right to life, the right to respect for dignity, the right to freedom and personal security, and rights related to the equality of citizens before the law and protection from discrimination. It is proven that for the effective protection of citizens' rights and freedoms during martial law, it is necessary not only to enshrine the relevant norms in legislation but also to ensure the functioning of bodies that monitor compliance with these norms. In particular, the institution of the Commissioner of the Verkhovna Rada of Ukraine for Human Rights plays a significant role in controlling and guaranteeing the protection of citizens' rights and freedoms. It is generalized that in times of war, to maintain security and the functioning of the state, some rights may be restricted, but these restrictions must be clearly regulated by law and cannot violate fundamental human rights. Ensuring a balance between national security and human rights is a key task for the state during martial law. Thus, the article emphasizes the importance of a comprehensive approach to protecting the rights and freedoms of citizens under extraordinary legal regimes.

Key words: state, law, martial law, citizens' rights, restriction of rights, Constitution of Ukraine, national security, legal regime, international legal norms, human rights protection.

Постановка проблеми. Воєнний стан є надзвичайним правовим режимом, що впроваджується в умовах зовнішньої агресії або загрози національній безпеці держави. Запровадження воєнного стану передбачає обмеження певних прав і свобод громадян з метою забезпечення національної безпеки та оборони країни. Проте, такі обмеження повинні бути обґрунтованими, щоб не порушувати основні права людини. Питання правомірності та обґрунтованості обмежень прав і свобод громадян під час воєнного стану потребує детального правового аналізу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогоднішній день дослідження аспектів захисту та реалізації прав і свобод людини є темою численних наукових праць. Серед вітчизняних вчених активно тривають дискусії щодо цієї проблематики, оскільки для України є надзвичайно важливим завданням забезпечення та захист прав і свобод під час збройної агресії з боку іншої держави. Зокрема, такими питаннями як захист прав людини та механізми їх реалізації займалися такі науковці: Л. Демидова, М. Антонович, О. Андрійчук, В. Бачиніна, Ю. Білас, О. Буханевич, Є. Білозьорова, В. Братасюк, О. Бринцева, О. Венецька, В. Вишковська, В. Вовк, К. Волинка, О. Гвоздік, Є. Гіда, С. Головатий, Д. Гудима, О. Грищук, С. Добрянський, М. Козюбра, А. Колодій, М. Костицький, В. Кравець, О. Львов, С. Максимов, М. Мельник, А. Мерник, О. Огородник, А. Олійник, О. Павлишин, Н. Пильгун, С. Погребняк, О. Петришин, І. Проць, П. Рабінович, А. Романова, В. Селіванов, В. Сущенко, В. Темченко, О. Тихомиров, І. Тімуш, Ю. Тодика, Т. Фулей, В. Чернетченко, С. Халюк, А. Хворостянкіна, С. Шевчук, П. Пилипишин, М. Ковалів та інші.

У багатьох публікаціях розглядаються міжнародні стандарти захисту прав людини, механізми їх реалізації та вплив воєнного стану на основні права і свободи громадян. Проте, недостатньо висвітленими залишаються питання правового регулювання обмежень прав і свобод громадян в умовах воєнного стану в національному законодавстві. Існує потреба в подальшому дослідженні цього аспекту з урахуванням сучасних викликів і загроз.

Метою статті є здійснення правового аналізу впливу воєнного стану на реалізацію основних прав і свобод громадян, а також визначення правових механізмів забезпечення їх захисту в умовах надзвичайного правового режиму.

Виклад основного матеріалу. Введення воєнного стану в Україні зумовлює низку обмежень та заборон для громадян України та іноземних гостей. У цій статті ми розглянемо, які права не можуть бути обмежені під час воєнного стану відповідно до Конституції України, а також які права можуть бути тимчасово обмежені з метою забезпечення національної безпеки.

Конституція є основним джерелом права в державі. Вона зазвичай містить загальновизнані і найбільш важливі громадянські (особисті), політичні, економічні, соціальні, культурні та інші права і свободи. Таким чином, конституція визначає правовий статус людини і громадянина та регламентує діяльність усіх суб'єктів права. В українському законодавстві на конституційному рівні закріплено комплекс прав, свобод та обов'язків людини і громадянина, реалізація яких забезпечує функціонування держави на демократичних, соціальних та правових засадах. Хоча конституційні права і свободи мають найвищу юридичну силу, більшість

із них не є абсолютними, оскільки їх здійснення може бути обмежене законом. Такі обмеження допускаються в інтересах захисту здоров'я та моральності населення, національної безпеки, територіальної цілісності держави, прав і свобод громадян, а також для охорони громадського порядку, запобігання злочинам, з'ясування істини під час розслідування кримінальних справ, коли іншим способом отримати інформацію неможливо, попередження розголошення конфіденційної інформації або для підтримання авторитету й неупередженості правосуддя.

Науковці та експерти відзначають існування цілого інституту обмеження прав, які охоплюють різні галузі права та сфери науки. Проць І. М. у своєму дослідженні зазначає, що на сьогодні інститут обмеження прав є міжгалузевим і охоплює норми конституційного, адміністративного, кримінального, цивільного, трудового та інших галузей права. Обмеження можна поділити на такі категорії: обмеження основних прав і свобод в умовах особливих правових режимів; обмеження основних прав і свобод у межах кримінального процесу; обмеження основних прав і свобод, зумовлені спеціальним правовим статусом особи; обмеження основних прав і свобод у виборчому процесі [2].

Правовою основою введення воєнного стану в Україні та обмеження певних прав і свобод людини є наступні нормативно-правові акти: Конституція України від 28.06.1996, Закон України від 12.05.2015 «Про правовий режим воєнного стану», Указ Президента України від 24.02.2022 «Про введення воєнного стану в Україні», Указ Президента України від 01.05.2023 № 254/2023 «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні», а також Міжнародний пакт про громадянські і політичні права ООН від 16.12.1966 [2; 11; 12].

Розглядаючи особливості захисту прав людини в умовах воєнного стану, варто зазначити, що відповідно до ст. 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки. Це також передбачає тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституцій-

них прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень.

Безпосередньо, юридичною, політичною та соціальною підставою обмеження прав і свобод людини можна вважати глобальну загрозу національним інтересам країни, яка може порушити нормальний розвиток суспільства та державний устрій.

Права та інтереси людини, що обмежуються під час дії воєнного стану, визначені лише одним правовим актом – Указом Президента України «Про введення воєнного стану». Законодавець також зазначає, що це вичерпний перелік конституційних прав і свобод людини і громадянина, які тимчасово обмежуються у зв'язку з введенням воєнного стану, а також тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень.

Так, обмежуються конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30–34, 38, 39, 41–44, 53 Конституції України, а також вводяться тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб у межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, які передбачені частиною першою статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану». Оскільки запровадження особливого правового режиму завжди є потенційною загрозою для основних прав і свобод, чинне законодавство України містить низку гарантій. Термін їх застосування не може перевищувати строку, протягом якого триває воєнний стан [4; 5; 7; 9].

Під час воєнного стану можуть бути обмежені такі права:

- право на вільне пересування (закриті кордони, комендантська година тощо);
- право на вільний вибір праці (залучення до суспільно-корисних робіт, впровадження трудової повинності тощо);
- право на участь в управлінні державними справами (під заборонаю вибори, референдуми тощо).

Крім цього, законодавством передбачено можливість втручання в особисте життя: контроль засобів зв'язку, перевірка речей, документів, житла тощо.

Згідно зі статтею 64 Конституції України, конституційні права і свободи людини та громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України. Воєнний стан, відповідно до законів «Про оборону України» та «Правовий режим воєнного стану», є осо-

близьким правовим режимом, який надає органам державної влади повноваження для відвернення загрози національній безпеці, а також тимчасове обмеження конституційних прав і свобод громадян та юридичних осіб.

Так, відповідно до статті 64 Конституції України, під час воєнного або надзвичайного стану не можуть бути обмежені наступні права і свободи:

Стаття 24: Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, статі, релігійних переконань, майнового стану тощо.

Стаття 25: Громадянин України не може бути позбавлений громадянства і права змінити громадянство. Громадянин України не може бути вигнаний за межі України або виданий іншій державі, а держава гарантує піклування та захист громадянам, які перебувають за кордоном.

Стаття 27: Кожна людина має невід'ємне право на життя. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя, а обов'язок держави – захищати життя людини.

Стаття 28: Кожен має право на повагу до своєї гідності. Ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню.

Стаття 29: Кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність. Ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою без відповідного рішення суду.

Стаття 40: Кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності.

Стаття 47: Кожен має право на житло. Держава створює умови, за яких кожен громадянин матиме змогу побудувати житло, придбати його у власність або взяти в оренду.

Стаття 51: Шлюб ґрунтується на вільній згоді жінки і чоловіка. Кожен із подружжя має рівні права та обов'язки у шлюбі та сім'ї.

Стаття 52: Діти рівні у своїх правах незалежно від походження, а також від того, народжені вони у шлюбі чи поза ним.

Стаття 55: Права і свободи людини і громадянина захищаються судом. Кожен має право на оскарження рішень у суді.

Стаття 56: Кожен має право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади.

Стаття 57: Кожному гарантується право знати свої права і обов'язки. Усі закони та інші

нормативно-правові акти, що визначають права і обов'язки громадян, мають бути доведені до відома населення.

Стаття 58: Закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи.

Стаття 59: Кожен має право на професійну правничу допомогу.

Стаття 60: Ніхто не зобов'язаний виконувати явно злочинні розпорядження чи накази.

Стаття 61: Ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення.

Стаття 62: Особа вважається невинуватою у вчиненні злочину, доки її вину не буде доведено в законному порядку.

Стаття 63: Особа не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів.

Однак, існують гарантії захисту прав людини і громадянина під час введення воєнного стану. Воєнний стан не може бути підставою для застосування тортур, жорстокого або принижуючого людську гідність поводження чи покарання. Також не допускається будь-яке обмеження права на життя, свободу думки, совісті, релігії відповідно до Міжнародного пакту про громадянські і політичні права та законів України [1; 3; 4; 5].

Гарантією захисту прав і свобод людини, особливо в умовах воєнного стану, повинні виступати не лише закони, а й органи та установи, які здійснюють контроль за суб'єктами, що безпосередньо здійснюють такі обмеження в рамках закону. Одним із таких органів є інститут Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, який забезпечує контроль та гарантує захист прав і свобод громадян.

Деякі науковці стверджують, що контроль за дотриманням прав людини є недостатнім, особливо в умовах воєнного стану, коли держава та суспільство функціонують в умовах підвищеної небезпеки та непередбачуваності. Так, науковці Моца А. та Моца В. вважають, що посилення захисту прав особи є необхідним, особливо у сферах, де одного лише контролю за законністю недостатньо. Вони наголошують на необхідності вдосконалення механізму захисту прав, який має ґрунтуватися на таких положеннях: забезпечення високого ступеня незалежності правотворчих процесів та органів, зниження формалізованості процедур розгляду скарг громадян щодо порушення їх прав і свобод, надання безоплатної допомоги, включаючи інформаційно-роз'яснювальні послуги, безперервну юридичну підтримку та супровід [12].

Висновки. Права та свободи людини є найвищою цінністю держави. В умовах війни, для підтримання безпеки та функціонування держави, деякі права можуть бути обмежені. Однак ці обмеження повинні бути визначені законодавством і не можуть стати підставою для антиправної поведінки, тортур або приниження людської гідності. Забезпечення дотримання прав людини в умовах воєнного стану є надзвичайно важливим для збереження демократичних і правових засад суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Права і свободи громадян в умовах воєнного стану. URL: <https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php>
2. Проць І. М. Окремі організаційно-правові механізми обмеження основних прав і свобод людини і громадянина за законодавством України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. № 1. С. 381–384.
3. Leheza Y., Karina Pisotska, Oleksandr Dubenko, Oleksandr Dakhno, Artur Sotskyi. *The Essence of the Principles of Ukrainian Law in Modern Jurisprudence. Revista Jurídica Portucalense*, 2023. 342–363. DOI: [https://doi.org/10.34625/issn.2183-2705\(32\)2022.ic-15](https://doi.org/10.34625/issn.2183-2705(32)2022.ic-15)
4. Гнатковський М. М. Повага до прав людини в умовах збройного конфлікту в Україні застосування судами норм міжнародного гуманітарного права та стандартів захисту прав людини, Київ. 2017.
5. Демків Р. Я. Конституційне право України: курс лекцій. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. 332 с
6. Про правовий режим воєнного стану Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
7. Конституційне право України: підручник для вищих навчальних закладів / за ред. В. П. Колісника та Ю. Г. Барабаша. Харків: Право, 2008. 416 с.
8. Кириченко С. О., Лобко М. М., Семененко В. М. Щодо питання правового режиму воєнного стану і стану війни. *Наука і оборона*. 2019. № 2. С. 9–16.
9. Указ Президента України від 01.05.2023 № 254/2023 Про продовження строку дії воєнного стану в Україні. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254/2023#Text>
10. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права ООН; Пакт, Міжнародний документ від 16.12.1966. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text
11. Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>
12. Моца А. А., Моца А. В. Права людини в умовах воєнного стану. Наукові перспективи. № 4(22) 2022. С. 280–291. URL: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-3\(21\)](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-3(21)).
13. Radchenko, Oleksandr, et al. (ed.). *National security drivers of Ukraine: information technology, strategic communication, and legitimacy*. Springer Nature, 2023.

REFERENCES:

1. Prava i svobody hromadian v umovakh voiennoho stanu. [Rights and Freedoms of Citizens Under Martial Law]. Retrieved from <https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php>. [in Ukrainian].
2. Prots, I. M. (2020). Okremi orhanizatsiino-pravovi mekhanizmy obmezhenia osnovnykh prav i svobod liudyny i hromadianyna za zakonodavstvom Ukrainy. [Certain Organizational and Legal Mechanisms for Restricting Basic Rights and Freedoms of Individuals Under Ukrainian Legislation]. *Porivnialno-analitychne pravo*, 1, S. 381–384. [in Ukrainian].
3. Leheza, Y., Karina Pisotska, Oleksandr Dubenko, Oleksandr Dakhno, & Artur Sotskyi. (2023). The Essence of the Principles of Ukrainian Law in Modern Jurisprudence. *Revista Jurídica Portucalense*. [The Essence of the Principles of Ukrainian Law in Modern Jurisprudence]. 342–363. DOI: [https://doi.org/10.34625/issn.2183-2705\(32\)2022.ic-15](https://doi.org/10.34625/issn.2183-2705(32)2022.ic-15). [in Ukrainian].
4. Hnatkovskiy, M. M. (2017). Povaha do prav liudyny v umovakh zbroinoho konfliktu v Ukraini zastosuvannya sudamy norm mizhnarodnoho humanitarnoho prava ta standartiv zakhystu prav liudyny. [Respect for Human Rights in the Context of Armed Conflict in Ukraine]. Kyiv. [in Ukrainian].
5. Demkiv, R. Ia. (2012). Konstytutsiine pravo Ukrainy: kurs lektsii. Lviv : Lvivskiy derzhavnyi universytet vnutrishnikh sprav. [Constitutional Law of Ukraine: A Course of Lectures]. 332 s. [in Ukrainian].
6. Pro pravovyi rezhym voiennoho stanu Zakon Ukrainy. [On the Legal Regime of Martial Law] vid 12.05.2015 №389-VIII. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> [in Ukrainian].
7. Konstytutsiine pravo Ukrainy: pidruchnyk dlia vyshchikh navchalnykh zakladiv [Regarding the Legal Regime of Martial Law and State of War] / za red. V.P. Kolisnyka ta Yu.H. Barabasha. Kharkiv : Pravo, 2008. 416 s. [in Ukrainian].
8. Kyrychenko, S. O., Lobko, M. M., Semenenko, V. M. (2019). Shchodo pytannia pravovoho rezhymu voiennoho stanu i stanu viiny. [Constitutional Law of Ukraine : A Textbook for Higher Education Institutions]. *Nauka i oborona*, 2, 9–16. [in Ukrainian].
9. Ukaz Prezydenta Ukrainy [Decree of the President of Ukraine] vid 01.05.2023 № 254/2023 Pro prodovzhenntia stroku dii voiennoho stanu v Ukraini. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254/2023#Text> [in Ukrainian].
10. Mizhnarodnyi pakt pro hromadianski i politychni prava OON; [International Covenant on Civil and Political Rights of the UN] Pakt, Mizhnarodnyi dokument vid 16.12.1966. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text [in Ukrainian].
11. Ukaz Prezydenta Ukrainy [Decree of the President of Ukraine] vid 24.02.2022 № 64/2022 «Pro vvvedennia voiennoho stanu v Ukraini». Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> [in Ukrainian].

12. Motsa, A. A., Motsa, A. V. (2022). Prava liudyny v umovakh voiennoho stanu. [Human Rights Under Martial Law]. *Naukovi perspektyvy*, 4(22), 280–291. Retrieved from [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-3\(21\)](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-3(21)). [in Ukrainian].
13. Radchenko, O., Kovach, V., Semenets-Orlova, I., & Zaporozhets, A. (Eds.). (2023). National security drivers of Ukraine: information technology, strategic communication, and legitimacy. Springer Nature.